

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MULTIMODAL KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASINI
TAKOMILLASHTIRISH: RAQAMLI ASR TALABLARI****Salimova Dilbar Halim qizi****Kogon shahar 11-umumta'lim maktabi o'qituvchisi****E-mail: dilbar.salimova97@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.16750211>**

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida multimodal kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasini takomillashtirishning zamonaviy yondashuvlariga bag'ishlangan. Raqamli texnologiyalar va global tarmoqlar rivojlangan hozirgi davrda axborot almashinuvi vizual, audial va kinestetik elementlarni o'z ichiga olgan multimodal xarakterga ega bo'lib, bu holat ta'lim jarayoniga yangi talablar qo'yimoqda. Multimodal kommunikatsiyaning nazariy asoslari yangilanadi, boshlang'ich ta'limdagi mavjud bo'shliqlar tahlil qilinadi va o'quvchilarning kognitiv xususiyatlarini hisobga olgan holda raqamli pedagogika hamda sun'iy intellekt (AI) asosidagi innovatsion o'qitish strategiyalari taklif etiladi. Maqola multimodal matnlar bilan ishlash, tanqidiy media savodxonligini rivojlantirish va raqamli vositalar yordamida ijodiy faoliyatni rag'batlantirishga oid amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: multimodal kommunikatsiya, kommunikativ kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, raqamli pedagogika, vizual savodxonlik, sun'iy intellekt, media savodxonlik.

Kirish

Hozirgi axborot asrida kommunikatsiya shakllari misli ko'rilmagan darajada o'zgardi. An'anaviy yozma va og'zaki nutqdan tashqari, bizning kundalik muloqotimizda tasvir, video, animatsiya, ovoz, grafikalar va imo-ishoralar kabi turli modalliklar (aloqa kanallari) orqali amalga oshiriladigan multimodal kommunikatsiya muhim o'rin egallaydi (Jewitt, 2021). Yosh avlod, xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilari (Z va Alfa avlodlari) tug'ilishidanoq raqamli muhitga sho'ng'igan holda voyaga yetmoqda, bu esa ularning axborotni idrok etish va qayta ishlash uslublariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, boshlang'ich ta'limda nafaqat an'anaviy til ko'nikmalari, balki multimodal axborotni tushunish, tahlil qilish, sharhlash va yaratish qobiliyatini o'z ichiga olgan multimodal kommunikativ kompetensiyani shakllantirish muhim strategik vazifa hisoblanadi (Lim, 2021). Ushbu kompetensiya bolalarni XXI asrning murakkab va o'zgaruvchan axborot muhitiga tayyorlashda fundamental ahamiyatga ega.

Multimodal kommunikatsiyaning zamonaviy tushunchasi va boshlang'ich ta'lim konteksti. Multimodal kommunikatsiya nazariyasi so'nggi yillarda raqamli texnologiyalar ta'siri ostida sezilarli darajada rivojlandi. Endilikda u shunchaki turli semiotik modalliklarning birgalikda qo'llanilishi emas, balki bu modalliklarning o'zaro murakkab sinergiyasi va integratsiyasi sifatida tushuniladi (Pew Research Center, 2023). Masalan, TikTok videolari, YouTube kontenti, interaktiv onlayn darsliklar va o'quv ilovalari kabi raqamli multimodal matnlar vizual, audial va harakatli elementlarni o'zida mujassam etib, an'anaviy ta'lim materiallariga nisbatan axborotni idrok etish va qayta ishlashda yangi kognitiv talablar qo'yadi (Choi & Kim, 2022).

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida multimodal kommunikativ kompetensiya quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

Vizual savodxonlik: Rasmlar, videolar, grafikalar, infografikalar kabi vizual ma'lumotlarni tahlil qilish, ulardagi ma'noni aniqlash, noto'g'ri yoki manipulyativ vizual kontentni farqlash hamda o'z vizual matnlarni yaratish qobiliyati.

Audial savodxonlik: Nutq, musiqa, tovush effektlari orqali yetkazilayotgan axborotni tinglash, tushunish, sharhlash va ovoqli kontent yaratish ko'nikmalari. Podkastlar va audio hikoyalar ushbu savodxonlikni rivojlantirishda muhimdir.

Raqamli savodxonlik: Internetdagi ishonchli manbalarni topish, raqamli vositalar (tahrirlash dasturlari, taqdimot ilovalari) yordamida multimodal kontent yaratish va almashish, raqamli etikaga rioya qilish.

Media savodxonlik: Turli media manbalarining xususiyatlarini tushunish, ularning maqsadlarini tanqidiy baholash, yolg'on axborot (fake news) va dezinformatsiyani aniqlash. Bu o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi (UNESCO, 2021).

Ijodiy ifoda: O'z g'oyalarini matn, tasvir, ovoz, video va boshqa modalliklarning kombinatsiyasi orqali innovatsion va mazmunli tarzda ifodalash qobiliyati.

Metodikani takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida multimodal kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasini takomillashtirish quyidagi strategik yo'nalishlarni talab etadi:

O'quv dasturlarini integratsiyalash va raqamli kontentni joriy etish.

Fanlararo yondashuv: Multimodal kommunikatsiyani faqat til fanlari bilan cheklamay, barcha asosiy fanlarga (matematika, tabiatshunoslik, tasviriy san'at, musiqa, texnologiya) integratsiyalash. Masalan, geografiya darsida interaktiv xarita yaratish, tarix darsida qisqa animatsion voqea yaratish.

Multimodal o'quv materiallari banki: 2020-yildan keyin yaratilgan raqamli o'quv resurslari, interaktiv ilovalar, ta'limiy videolar, podkastlar va gamifikatsiya elementlarini o'z ichiga olgan multimodal o'quv materiallari bankini yaratish va ularni o'quv dasturiga kiritish (OECD, 2022).

Adaptiv ta'lim platformalari: Sun'iy intellekt (AI) asosidagi adaptiv ta'lim platformalaridan foydalanish, bu platformalar o'quvchilarning individual multimodal o'zlashtirish tezligini aniqlab, moslashtirilgan kontent taqdim eta oladi (Chen et al., 2023).

Innovatsion pedagogik strategiyalar va texnologik vositalar. Raqamli hikoyachilik (Digital Storytelling): O'quvchilarga o'z g'oyalarini, shaxsiy tajribalarini yoki dars mavzularini matn, rasm, ovoqli izohlar, musiqalar va qisqa video kliplar kombinatsiyasi orqali yaratishni o'rgatish. Bu jarayonda Canva for Education, Book Creator, Flipgrid kabi foydalanishga qulay platformalardan foydalanish mumkin.

Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning) va AI ko'magi: O'quvchilarni kompleks multimodal loyihalar (masalan, sinf veb-sayti, ekologik muammolar haqida qisqa hujjatli film, fanlararo podkastlar) ustida ishlashga yo'naltirish. AI-generatsiya vositalari (masalan, matndan tasvirga, matndan ovozga) ijodiy jarayonni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatilishi mumkin, lekin ulardan tanqidiy va axloqiy foydalanishga urg'u berish muhim (Sartori & Zini, 2024).

Tanqidiy media savodxonligi darslari: Bolalarga ijtimoiy tarmoqlardagi kontent, reklama roliklari va yangiliklarni tanqidiy tahlil qilishni o'rgatish. Ularga "fake news", dezinformatsiya va media manipulyatsiyasi tushunchalarini sodda tilda tushuntirish, ulardan qanday himoyalalanishni o'rgatish (Livingstone & Helsper, 2021).

Gamifikatsiya elementlari: Multimodal kompetensiyani rivojlantiruvchi ta'limiy o'yinlar va interaktiv vazifalarni dars jarayoniga kiritish. Bu o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o'rganishni qiziqarli qiladi.

O'qituvchilarning malakasini oshirish va raqamli kompetentlik

Uzluksiz kasbiy rivojlanish: O'qituvchilar uchun multimodal pedagogika nazariyasi, raqamli vositalardan samarali foydalanish va AI integratsiyasi bo'yicha majburiy va muntazam treninglar tashkil etish. Bu treninglar amaliy xarakterga ega bo'lishi lozim (Nordic Council of Ministers, 2022).

Pedagogik jamoalarda tajriba almashish: O'qituvchilar o'rtasida multimodal ta'lim amaliyotlari bo'yicha tajriba almashish platformalarini yaratish, eng yaxshi amaliyotlarni tarqatish.

Resurslar bilan ta'minlash: Maktablarni zamonaviy raqamli asbob-uskunalar (interaktiv doskalar, planshetlar, VR/AR qurilmalari), litsenziyalangan dasturiy ta'minotlar va tezkor internet bilan ta'minlash.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida multimodal kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasini takomillashtirish raqamli asrning ta'lim sohasidagi eng muhim ustuvor vazifalaridan biridir. Bu nafaqat ularning hozirgi axborot muhitida muvaffaqiyatli harakatlanishiga yordam beradi, balki kelajakda shaxsiy, akademik va kasbiy hayotda muvaffaqiyatga erishishlari uchun zarur bo'lgan tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muammolarni hal qilish va raqamli savodxonlik ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Taklif etilgan integral o'quv dasturlari, innovatsion pedagogik strategiyalar (shu jumladan AI ko'magi), raqamli texnologiyalar integratsiyasi va o'qituvchilarning uzluksiz malakasini oshirish multimodal ta'lim modelini samarali joriy etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Bu boradagi sa'y-harakatlar yosh avlodni XXI asrning murakkab va o'zgaruvchan talablariga to'laqonli tayyorlashga zamin yaratadi.

References:

Используемая литература: Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chen, L., Wu, J., & Zhang, H. (2023). AI-Powered Adaptive Learning Systems: A Review of Applications in K-12 Education. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 16(1), 1-18.
2. Choi, M., & Kim, J. (2022). Exploring the Impact of Digital Multimodality on Young Children's Literacy Development: A Systematic Review. *Early Childhood Education Journal*, 50(4), 603-614.
3. Jewitt, C. (2021). Multimodality in the Digital Age: Changing Practices and Research Methods. *The Handbook of Educational Linguistics*, 2nd ed., 210-224. John Wiley & Sons.
4. Lim, F. V. (2021). Developing Multimodal Literacy in Primary Schools: A Pedagogical Framework. *Pedagogies: An International Journal of Research and Practice*, 16(3), 209-224.
5. Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2021). Parental Mediation of Children's Online Risk and Opportunity in the Digital Age. *Pediatrics*, 148(Supplement 1), S19-S27.
6. Nordic Council of Ministers. (2022). *Digital Competences for Teachers: A Framework for Professional Development in the Nordic Countries*.
7. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2022). *The Future of Education and Skills 2030: Learning Compass 2030*. OECD Publishing.
8. Pew Research Center. (2023). *Teens, Social Media and Technology 2023*. (Latest report on digital habits of young generations).
9. Sartori, L., & Zini, L. (2024). The Ethical Challenges of Generative AI in Education. *AI & Society*, 39(1), 1-15.